

Branko Tošović
Funkcionalni stilovi
(Funktionale Stile)

Institut für Slawistik
der Karl-Franzens-Universität Graz

Bibliografische Information Der Deutschen Bibliothek

Die Deutsche Bibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten sind im Internet über <<http://dnb.ddb.de>> abrufbar.

Bibliographic information published by Die Deutsche Bibliothek

Die Deutsche Bibliothek lists this publication in the Deutsche Nationalbibliografie; detailed bibliographic data is available in the Internet at <<http://dnb.ddb.de>>.

ISBN 3-9501485-1-5

tosovic@kfunigraz.ac.at
<http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis>

© Branko Tošović, Graz 2002
Alle Rechte vorbehalten

Branko Tošović

Funkcionalni stilovi

Funktionale Stile

Institut für Slawistik
der Karl-Franzens-Universität Graz
Graz 2002

UVOD	11
<i>Prvo poglavlje</i>	
STILISTIKA. STIL. FUNKCIONALNI STIL	17
Stilistički pravci i metodi	18
Funkcionalna stilistika	23
Funkcionalni stilovi	36
Vanjezički konstituenti	52
Paradigmatika i sintagmatika	72
Tipologija	75
<i>Drugo poglavlje</i>	
STIL KAO INFORMACIJA	81
Informacijska raznorodnost	84
Kodne kombinacije	116
Kvantitet	122
<i>Treće poglavlje</i>	
KNJIŽEVNOUMJETNIČKI STIL	135
Informacija	137
Način izlaganja	144
Leksička struktura	146
Morfološka struktura	151
Sintaksička struktura	166
Slikovita i izražajna sredstva	168
Estetika	187
Estetika umjetničkog postupka	196
Estetizacija	215
Modelovanje	231

Četvrto poglavlje

PUBLICISTICKI STIL	241
Raznovrsnost	245
Informacijska razudenost	246
Kôdno preplitanje	247
Leksička struktura	255
Morfološka struktura	262
Sintaksička struktura	263

Peto poglavlje

NAUČNI ŠTIL	265
Raznovrsnost	266
Naučna področja i mediji	269
Stil naučnika	274
Leksička struktura	281
Morfološka struktura	283
Sintaksička struktura	286

Šesto poglavlje

ADMINISTRATIVNI STIL	287
Dokument	288
Standardizacija i unifikacija	291
Leksička struktura	293
Morfološka struktura	294
Sintaksička struktura	295
Stil sporazuma, dogovora i ugovora	295
Direktivni stil	296
Stil zakonodavno-pravnih dokumenata	298
Stil personalnih dokumenata	300
Korespondencijski stil	305

Sedmo poglavlje

RAZGOVORNI STIL	304
Modifikacije	318
Standardizacija	321
Autor	323
Fonetska struktura	326
Leksička struktura	327
Morfološka struktura	328
Sintaksička struktura	329
Slikovita sredstva	330
Neverbalna sredstva	330
ZAKLJUČAK	321
LITERATURA	325
SKRAĆENICE	437
SUMMARY	449
РЕЗЮМЕ	459
PREDMETNI REGISTAR	471
IMENSKI REGISTAR	485
СОДЕРЖАНИЕ	497
CONTENTS	500

čitih sfera ne predstavlja „kruti pogranični režim“, već podrazumijeva uzajamno prožimanje, dijalektičku interakciju, jedinstvo suprotnosti. „Biosfera ne može postojati bez atmosfere. Čovjek pripada i biosferi, i noosferi – sferi Uma. Semiosfera je neophodni uslov za funkcionisanje noosfere. Bez aksiosfere čovječanstvo takođe nije u stanju da postoji, kao biosfera bez atmosfere.“ (Stolović 1999: 106).

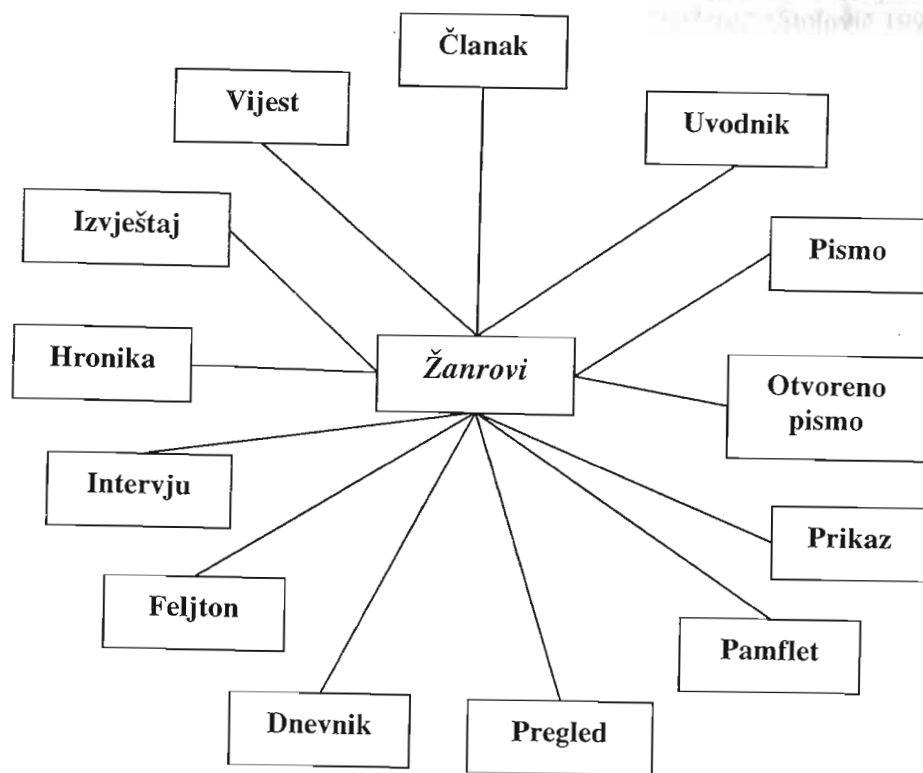
PUBLICISTIČKI STIL

0. Publicistika je vrsta aktivnosti koja prati i analizira aktuelne pojave i probleme svakodnevnog života u konkretnim socijalnim uslovima (društveno-političkim, ekonomskim, ideološkim, kulturnim, obrazovnim i dr.). Kao snažno sredstvo agitacije i propagande ona bitno utiče na formiranje javnog mnjenja, pogleda na svijet, aktivnost društvenih organizacija, institucija i pojedinaca. Ova vrsta ljudske aktivnosti ide u korak s događajima, prati ih, analizira i izvlači zaključke. U njoj dolazi do otvorene ili prikrivene indoktrinacije na političkom, ideološkom, religioznom... planu. Publicistika često predstavlja produženu ruku dnevne politike, društveno-političkih organa i organizacija, djeluje, manje ili više, pod njihovim izraženim pritiskom i nalazi se na udaru cenzure i autocenzure. Ponekad dolazi do degradacije osnovne namjene ove djelatnosti: da istinito odslikava aktuelna zbivanja, da ih nepristrasno analizira, da donosi argumentovane zaključke, da predviđa, nagovještava i prognozira dalji razvoj događaja. U cilju objektivnog odslikavanja realnosti primjenjuje se empirijski metod (posmatranje, sakupljanje podataka anketiranjem, intervjuisanjem, a zatim analitičko osmišljavanje). Postoje različite vrste publicistike: informativna, analitička, satirička, polemička, diskusiona, književnoumjetnička i sl. Prema orijentaciji izdvaja se politička, ekonomska, moralno-etička, filozofska, književna i dr.

1. Publicistika zahtijeva odgovarajući stil izražavanja. Zbog činjenice da je informacija koja se plasira namijenjena širokom krugu primalaca, stil treba da u dostupnoj, razumljivoj formi prezentira sadržaj. U nekim slučajevima neophodno je uvjeriti primaoca u istinitost i važnost poruke, odnosno na njega emocionalno uticati pa se primjenjuju sredstva djelovanja kao što su tropi i stilske figure. Takav izraz nije monolitan niti se njegov autor može svesti na jednu dimenziju: publicist je i političar, i istraživač, i umjetnik (ponekad preovladava jedno, ali često postoje različite orijentacije).

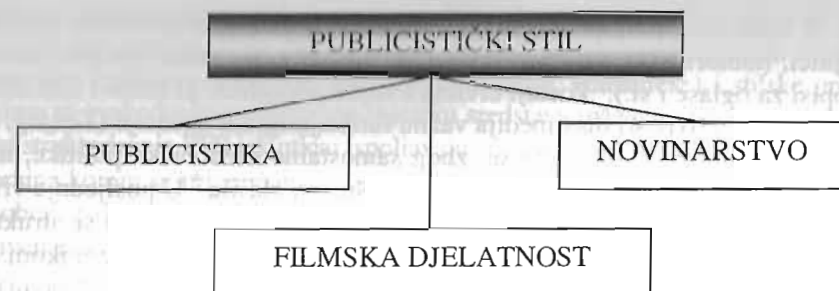
2. U okviru publicistike postoji velik broj žanrova – pismenih (novinska informacija, članak, komentar, pregled, pismo, pamflet, polemika i sl.) i usmenih

(javni nastup, govor, referat, razgovor). Publicistička djelatnost se prezentira u monografskim djelima, u periodici, u pozorištu, na radiju i televiziji, u kinematografiji.

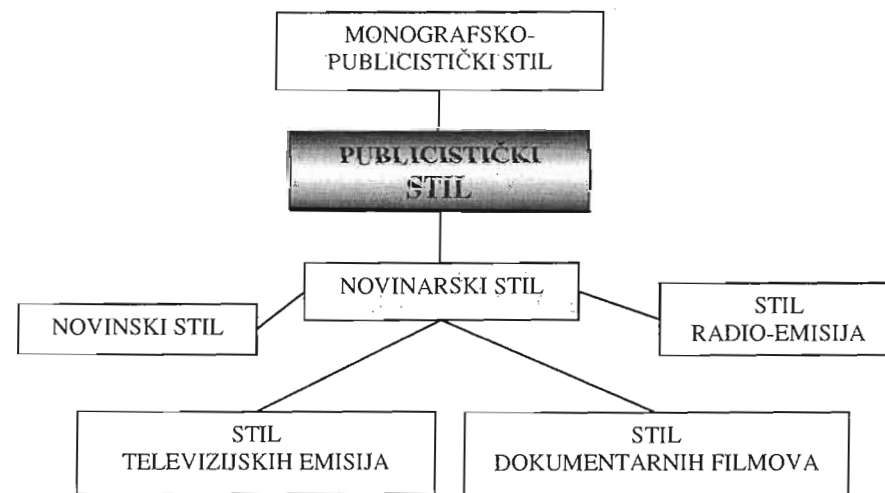

3. Oblici žanrovske raznovrsnosti, širina tematike i specifičnog načina izražavanja dovode do različitog imenovanja ovog FS, ali mu FS najviše odgovara naziv publicistički stil. U širem smislu PFS je jezički izraz publicistike, u užem novinarstva (sredstava javnog informisanja). On se takođe koristi u dokumentarnim filmovima.

4. PFS zauzima osobeno mjesto u sistemu F-stilova. Tu specifičnost potencira 1) pismena i usmena forma realizacije, 2) žanrovska raznovrsnost, 3) informacijska raznorodnost, 4) izukrštanost semantičke, stilističke, standardnojezičke, stilske, socijalne i teritorijalne informacije, 5) znakovna usloženost, 6) kodna kombinatorika, 7) poroznost granica, 8) ekstralingvistička zasnovanost, 9) funkcionalna izdiferenciranost, 10) paradigmatika i sintagmatika strukturiranost, 11) autorska obojenost i 12) komunikacijska polivalentnost.

5. PFS se diferencira na dva osnovna vida: novinarski i monografsko-publicistički. U okviru prvog izdvaja se novinarski i novinski (pod)stil. Prve predstavlja jezički izraz novinara i onih koji se bave novinarstvom, a drugi način pisanja u novinama i časopisima. Ovaj posljednji ulazi u sastav medijskog kvadrata, koji još čini stil radio-emisija (vrsta jezika koja se realizuje na radiju), stil televizijskih emisija (forma izražavanja na televiziji) i stil dokumentarnih filmova.

6. Postoje i druge klasifikacije. Neki razlikuju samo neumjetničke i umjetničke podstilove, ali se zato prve dalje raščlanjuju na zvanično-informativni, nezvanično-informativni, informativno-poslovni, informativno-ekspresivni, svečano-deklarativni, novinsko-naučni i uopštavajuće-deklarativni podstil (Vasiljeva 1982: 25-27).

7. Postoji nekoliko vrsta periodike: novine (list, glasilo), časopis, magazin, bilten (informativni), dajdzest, pregled, zbornik itd. Neke od njih izdaje pojedinac, druge kolektiv (državni organ, društveno-politička organizacija, naučno-nastavna ustanova, privredna jedinica i sl.). Jedna glasila su orijentisana na šireg čitaoca (dnevne novine, politički časopisi), druga na užeg (časopisi za omladinu,

žene ili muškarce, poljoprivrednike, tinejdžere, ljubitelje automobila, dječiji nedjeljnici, humoristički časopisi, kompjuterski časopisi, haiku časopisi, novine i časopisi za oglase i sl.).¹ Postoji civilna i vojna periodika, profano i sakralno novinarstvo. U aktivnosti mas-medija važnu funkciju igraju agencije (*Tanjug, Beta, Rojter* i sl.). Jedan dio glasila se, zbog samostalne uređivačke politike, naziva nezavisnim.² Postoje privatna, državna i društvena glasila.³ U posljednje vrijeme veliki značaj i popularnost dobijaju internet (onlajn) izdanja. Ona se strukturiraju u skladu s globalnom informativnom mrežom i kompjuterskom tehnikom. Neki listovi i časopisi imaju širi karakter (internacionalni, međudržavni, državni), drugi uži (lokalni). Pojedina glasila izlaze svaki dan (dnevni listovi), druga nedjeljno (većina časopisa), treća polugodišnje ili godišnje (zbornici). Postoje malotirajna i visokotirajna glasila.⁴ Sve ove vrste periodičnih izdanja imaju specifičnosti u načinu izražavanja.

8. Osnova PFS je standardni jezik. Svjesna odstupanja od književne norme su u „ortodoksnim“ tekstovima ograničena zbog toga što najveći dio priloga ima ključivo referencijalnu funkciju. U informativnim pa i u analitičkim tekstovima jača svjesna odstupanja predstavljaju narušavanja stilskih normi datog FS. Međutim književnpublicistički prilozi to dozvoljavaju. S druge strane, nesvjesna od-

¹ Neki časopisi imaju originalne nazive: „Bre“ („onlajn magazin za pismene u izdanju Agencije L“; <http://www.bre.co.yu>), „Češač mozga“ (On-line magazin; <http://solair.eunet.yu>), „Ju Mama“ (internet-izdanje i sajt magazina „Mama“ za roditelje; www.yumama.com), „Kišobran“ („najzapadnije srpske novine“; <http://ywestsite.com/kisobran>), „Ošišani Jež“ („najstariji humorističko-satirični list u ovom delu Evrope“; <http://www.jez.co.yu>).

² Ocenu o nezavisnosti daje čitalački auditorij ili sam izdavač. U prvom slučaju radi se o spoljnom aksiološkom pristupu (korisnici, najčešće nezvanično daju kvalifikaciju ili pak glasilo slovi kao takvo). U drugom slučaju ocena dolazi iznutra – izdavač ili redakcija ekspliciraju nezavisnost pa, recimo, uz „Monitor“ stoji „crnogorski nezavisni nedjeljnik“ (<http://www.monitor.cg.yu>), „Bulevar“ – „nezavisni vojvođanski nedeljni, koncipiran kao regionalni informativno politički magazin koji se bavi specifičnim regionalnim temama uvažavajući multietnički karakter pokrajine“ (<http://www.bulevar.co.yu>), „Grafiti“ – „crnogorski nezavisni satirični mjesečnik“ (<http://www.cafemontenegro.cg.yu/grafiti/>). Neka glasila u samom nazivu imaju ovu odrednicu, npr. „Nezavisne novine“ (<http://www.nezavisne.com>), „Nezavisni dnevni list“ (<http://www.frvest>), „Nezavisni“ („vojvođanski građanski list“ <http://www.nezavisni.co.yu/>). Pojedina periodična izdanja samostalnost ističu na drugi način: „Slobodna novina za slobodne ljude“ („Slobodna Šumadija“).

³ Jedno od privatnih je „Glas nedelje“ (beogradski nedjeljnik – <http://www.glas-nedelje.co.yu>).

⁴ U pojedinim zemljama tiraži dostižu milionske vrijednosti. Tako je jednorazni tiraž sovjetskih novina iznosio 170 miliona primjeraka, a godišnji 4 milijarde (Švec 1979: 5).

stupanja mogu se pojaviti u svakoj vrsti PFS. Ona nastaju kada se ne vodi računa o jezičkome izrazu ili se pak dovoljno ne poznaje standardnojezička norma. To mogu biti jezičke (pravopisne, leksičko-semantičke, gramatičke) i stilske greške, s kojima se svakodnevno susrećemo u jeziku sredstava masovnog informisanja. Prilikom strukturisanja PFS jak uticaj ispoljavaju spoljni faktori, od kojih je najizraženiji brzina kojom se pripremaju novinarski prilozi. Novinar često ima toliko vremena da obrati pažnju na sadržaj, a lektor koji put uopšte ne pogleda tekst. Zbog kratkih vremenskih rokova dolazi do gramatičkih, pravopisnih i stilskih grešaka.

9. Raznovrsnost. Kao i drugi funkcionalni stilovi, PFS ima osnovni i dopunski način realizacije. Pismeni oblik je karakterističan za štampu, usmeni za radio, a usmeno-pismeni za televiziju i dokumentarnu kinematografiju. U PFS je zastupljena monološka i dijaloška forma, odnosno jednosmjerna i dvosmjerna komunikacija. Simpleksna veza je predstavljena u informativnim žanrovima, a duplexna u intervjuima, razgovorima, anketama i sl. PFS opslužuje profanu i sakralnu publicistiku i u svome okrilju razvija vjerski i svjetovni stil izražavanja. Budući da PFS ima širok auditorij, različite stručne i profesionalne orijentacije, on se prepliće sa stručnim jezicima. U sivoj zoni koju obrazuje PFS sa drugim F-stilovima nalaze se međustilovi kao što je epistolarni, memoarski, reklamni, oratorski, esejistički, scenaristički. Najizraženija interakcijska povezanost postoji između PFS i reklamnog međustila, koji stoji na granici između AFS i PFS.

10. Osnovna funkcija PFS je informativna (nju potencira naziv medija u kojima se realizuje: *sredstva masovnog informisanja*). Ona se pojavljuje u svim podstilovima i žanrovima. Druga je perlokutivna, tačnije agitaciono-propagandna, koja posebno dolazi do izražaja u političkim komentarima i analizama. Obje su sastavni dio komunikativne funkcije. Pojedini podstilovi i žanrovi imaju posebne podfunkcije. Jedna od njih je „razonodna“ (Vasiljeva 1982: 26), koja se realizuje u lakim, ugodnim tekstovima za čitanje (recimo poslije ručka, pred spavanje, preko vikenda, na godišnjem odmoru i sl.), u radio-emisijama za dobro raspoloženje, na televizijskim kontakt-emisijama i u kvizovima.

Bitna je karakteristika svakog publicističkog teksta aktuelnost: on mora da odražava dati trenutak, dato stanje. Druga bitna osobina je skretanje pažnje na ono o čemu se saopštava: čitaoca treba zainteresovati za sadržaj poruke. Treće proizilazi iz prethodne: da bi se postigla popularnost, povećao tiraž, privukla pažnja primjenjuje se senzacionalistički metod plasiranja informacije: dâ se, recimo, naslov koji će biti provokativan, koji će šokirati. Stoga se u novinarskim krugovima često kaže da nije novost kada pas ujede čovjeka, već kada čovjek ujede psa. Novinari traže senzacije, teže senzacionalističkom izražavanju. U te svrhe koriste se slikovita i ekspresivna sredstva (tropi i figure). Ponekad dolazi do direktnog obraćanja čitaocu, postavljanja sugestivnih i(li) provokativnih pitanja. Početni i udarni oblik takvog izražavanja su bombastični naslovi (podnaslovi, međunaslovi) s neobičnim i (često) paradoksalnim sadržajem. Recimo: *Tri*

dana sam je mrtvu milovao i ljubio (Nikolić 2001), *Džems Bond je bio Srbin* (Bond 2002), *Mravi pojeli glasačke spiskove* (Mravi 2002), „*Dozvole*“ u gaćama (Dozvole 2002). Kao četvrtu osobinu možemo istaći operativnost. Ona je posebno važna za dnevne listove, koji moraju brzo reagovati (što se negativno odražava na jezički izraz, jer se smanjuje mogućnost bolje jezičke i stilske obrade materijala).

11. Informacijska razuđenost. U PFS se osnovna pažnja posvećuje semantičkoj informaciji. Psihološka informacija je marginalizovana, jer je subjektivizacija minimalna, a objektivizacija maksimalna. Psihološku informaciju je teško zapaziti u informativnim žanrovima. PFS se rađa na određenoj emocionalnoj osnovi i dolazi kao rezultat nekog emocionalnog stanja i stava. Informativni žanrovi potpuno su neemocionalni, u analitičkim donekle je prisutna takva nota (npr. u kritičkim osvrtima), dok je u književnpublicističkim izražena. Fiziološka informacija nije relevantna za PFS, ali činjenica da tekst pripada nekom od polova predstavlja interes za analizu ženske štampe, koja se u nizu elemenata razlikuje od ostale štampe (u sadržaju, načinu oblikovanja jezičkog materijala i sl.). Suprotnost stilu ženske štampe je način izražavanja „muških“ časopisa, posebno pornografskog karaktera. U PFS je smanjeno prisustvo socijalne informacije (informacije o tome da autor pripada nekom društvenom sloju, nekoj klasi ili socijalnoj grupi). Isto se odnosi i na teritorijalnu informaciju, čiji su tipični nosioci varijantski polarizovana i dijalekatski izdiferencirana jezička sredstva. Što se tiče informacije o pošiljaocu, direktnu informaciju sadrže samo neki međustilovi (epistolarni), podstilovi (književnpublicistički, prije svega polemika) i žanrovi (otvoreno pismo, pisma čitalaca). PFS na različit način i u različitoj mjeri sadrži informaciju o odnosu pošiljaoca i primaoca. Novinar u procesu komuniciranja, u principu, ne želi da ulazi u unutarnji svijet primaoca, ne želi da mu daje umjetničku istinu (kako to radi književnik) niti nastoji da ga uvlači u svijet apstrakcije (što čini naučnik), već mu je cilj da saopšti o onome što se zbiva. Međutim, i ovdje se ne može bez djelovanja, tako karakterističnog za KFS i tako različitog od umjetničkog. Novinarska informacija uvijek iza sebe ima određen fon, uvijek je plod nekog stava, ove ili one uređivačke ili neke druge politike. Ona je, u suštini, tendenciozna (po izvoru, načinu plasiranja, obimu, karakteru, razmještanju). Njome se agituje, propagira, vrši indoktrinacija. Novinarska informacija ponekad je, iz tih razloga, svjesna dezinformacija. Zato je iskusan recipijent prima s rezervom, sumnja u nju. Takva opreznost je razumljiva: novinarska istina je izraz određenog pogleda, određenog monopola i određenog (često veoma suptilnog) djelovanja. U dekodiranju PFS značajnu ulogu igra apriorna informacija. Na ovome planu postoji veliko šarenilo jer, s jedne strane, za obične informacije nije potrebna posebna presupozicija, a s druge, složeni komentari zahtijevaju poznavanje materije o kojoj se govori.

12. PFS odlikuje specifični kanal za prenošenje informacije. U njemu dolazi do normalnih i nenormalnih smetnji, kakve su buka, vremenska oskudica i sl. Neki

kanalski šumovi stalni su pratilac PFS. Recimo, novinarski tekstovi se često pripremaju u kratkim rokovima i pod stresom (tome doprinosi i radna norma: mora se napisati određen broj priloga u određenom periodu).

13. Autor većine publicističkih tekstova je pojedinac. Kolektivni autor pojavljuje se u rjeđim slučajevima: kada se radi o zajedničkom javljanju (skupštinski izvještaji, sportske reportaže i dr.) ili ukoliko se iznosi stav redakcije (uvodnik, redakcijski komentar, redakcijsko pismo). Prirodi PFS ne odgovara zatvoren informacijski proces. Sredstva javnog informisanja (štampa, radio, televizija) u cjelini su okrenuta masovnom recipijentu.⁵ Novinari nastoje da čitaoci, slušaoci i(li) gledaoci sa što manje napora i u što kraćem vremenu dobiju i dekodiraju informaciju. Zato su ovome stilu neophodni, u izvjesnoj mjeri, klišeji (pogotovo u informativnim žanrovima). Standardizacija predstavlja neminovnost u onim žanrovima od kojih se traži jasna i precizna informacija. Ustaljenim izrazima recipijent se navikava na određen način plasiranja informacije, koji se ponavlja svaki čas, svaki dan, u svakom broju, u svakoj emisiji. Jednoobrazno prenošenje informacije dovodi do maksimalnog stepena automatizma, što i jeste cilj šablonizacije i unifikacije (oni se primjenjuju radi ekonomije vremena i brzine reagovanja). Stoga se ne mogu smatrati nedostatkom i balastom PFS, iako koji put dobijaju ekstremne dimenzije. Ako bismo tražili osnovne razloge za unifikaciju (smanjivanje raznorodnosti tekstova iste funkcionalne namjene) i standardizaciju (utvrđivanje i primjena pravila za oblikovanje tekstova radi ekonomičnosti), rekli bismo da je to skraćivanje vremena za dekodiranje, tačnost i pouzdanost. „Standard je neophodan stoga što je nemoguće za svaki slučaj (naravno, uopšte nije potrebno, štaviše, to bi otežalo ili čak omelo mogućnost normalnog uzajamnog razumijevanja nosilaca jezika!) pronalaziti neophodna sredstva za izražavanje [...]“ (Kostomarov 1971: 181). Za značajan dio PFS karakteristična je upotreba standardiziranih, kliširanih jezičkih sredstava tipa *kako su nam rekli, kako javljaju* (Bujica 2002), *naš fotoreporter zatekao se* (Dama 2002) i sl.

14. Kôdno preplitanje. PFS dolazi u formi jednostavne ili složene kodne kombinacije. U njemu se ukršta prirodni jezički kôd i neverbalni kôd (vanjezički sistem znakova). Tipičan primjer složenog koda predstavljaju vijesti na televiziji: one se pismeno pripremaju, a onda usmeno emituju uz podršku pisanog teksta i vizuelnog materijala. Prirodnojezička binarna kodna kombinacija je posebno karakteristična za informativne, dokumentarne i zabavne TV žanrove, čija priroda omogućuje smjenu fonemske i slovne abecede. Kodno prebacivanje veoma je prisutno u informativnim emisijama, u kojima pisani tekst dolazi kao ilustracija onoga što se usmeno saopštava. Kombinacija jezičkog i nejezičkog koda primjenjuje se u onim publicističkim tekstovima u kojima prvi nije dovoljan. Zbog činjenice da on

⁵ Neka glasila imaju milionski tiraž, dok je broj slušalaca radio-emisija i gledalaca televizije još veći.

ne može adekvatno sam da prenosi informaciju, unose se nejezička sredstva – vanjezički funkcionalni pojačivači. Oni služe za dopunjavanje, preciziranje i pojačavanje informacije. Njima se ističe hitnost, važnost, neophodnost, neuobičajenost, originalnost, opasnost i sl. U sistemu pojačivača posebno se izdvajaju fotografija, karikatura, crtež, vinjeta, okvir i grafička obrada slova.

Fotografija je osnovno sredstvo vizuelnog praćenja slovne informacije. Njen je zadatak da privuče pažnju, konkretizuje tekstualnu informaciju i razbije prostornu monotoniju. Tako se sljedećem primjeru prvo daje naslov neobičnog sadržaja (*Sudar konjskih snaga*), zatim slijedi slika, ispod koje dolazi objašnjenje (Sudar 2002):

Sheme, skice, crteži, tabele, spiskovi se rado koriste u analitičkim žanrovima. Grafički znaci su važno sredstvo signalizacije u novinama i na televiziji. Evo kako je to urađeno u članku o uvođenju evra, u prilogu kojim se potencira vrijednost i značaj nove valute za domaće i strano tržište (Odbrojanje 2001):

Za godinu dana marku će, i kod nas, zameniti zajednička evropska valuta. Prognoze su optimistične: evro je, izašavši iz prošlogodišnje krize, dosegao vrednost od 0,95 dolara i mogao bi uskoro da premaši dolar. Uteha siromašnjima: brži rast sa evrom nego sa markom.

Karikatura se obično veže za tekstove političkog karaktera i dolazi kao zamjena slike. Vrijednost joj je u tome što se redukovanjem signalne informacije pažnja usmjerava na tipičnu osobinu. Ona daje lakoničnu i upečatljivu poruku pa se lako zapaža i dobro pamti. Karikatura se posebno često primjenjuje u satiričkim i humorističkim prilogima. Evo kako je 1950. godine Zuko Džumhur predstavio u „Politici“ suštinu Staljinovih pogleda.

U PFS značajnu ulogu ima grafička obrada slova (veličina, nacrt i boja). Recimo, veličinom slova diferenciraju se pojedini segmenti novinskog teksta: naslov glasila – naslov rubrike – naslov priloga – nadnaslov teksta – podnaslov u tekstu – međunaslov podnaslov itd. Često dolazi do kombinacije normalnih, kosih i masnih slova, čime se postiže brža selekcija i izbor informacije. U novinama imena i prezimena se po pravilu ističu masnim slovima. U naslovima je omiljena boja crvena i plava.

15. Televizija ima složen semiotički kôd sastavljen od prirodnojezičkog, zvukovnog i slikovnog koda. Na njoj se manje koristi pisani tekst, a više živi govor, manje ima čitanja, a više spontanog izražavanja. Tako dolazi do spoja jezičkih, zvukovnih i slikovnih signala, što posebno dolazi do izražaja u informativnim emisijama. Jezički izraz na radiju je jednostavniji jer nema vizuelnu komponentu.

16. Prema načinu obrade i prezentiranja materijala izdvaja se pet podstila: **a)** informativni (članak, kraća informacija, šira informacija, hronika, pregled pisanja štampe, saopštenje, intervju, izvještaj i sl.), **b)** analitički (uvodnik, komentar, kritički članak, osvrt, prikaz, recenzija itd.), **c)** književnpublicistički (reportaža, feljton, pamflet i dr.), **d)** enigmatski (ukrštenice, rebusi i druge enigme) i **e)** stripovni (stripovi). U informativnim žanrovima dominira opisivanje, u analitičkim se prepliće opisivanje i rasuđivanje, u književnpublicističkim dolazi do izražaja pripovijedanje, a enigmatski je u funkciji dešifrovanja i popunjavanja tražene i(li) neophodne informacije.

Pomoću informativnog podstila (načina izražavanja s visokim stepenom ofi- cijelnosti) pružaju se informacije o aktuelnim zbivanjima. Njihov je osnovni za- datak da u jasnom i kratkom obliku saopšte informaciju o nekom događaju. Ovaj podstil je po suvoći i neekspresivnosti dalek od KFS, a blizak NFS i AFS. On ima standardnu strukturu i obično je sastavljen od konkretizirajućeg i dopunjava- jućeg dijela, odnosno sadrži tri segmenta: šta se, gdje se i kako se nešto desilo. U nekim slučajevima (recimo, u agencijskim vijestima) jedna rečenica dolazi kao složena sintaksička cjelina i čini jedan pasus. U informativnim tekstovima poja- vljuje se obilje faktografskog materijala.

Uvodni dio obično odgovara na pitanje *Gdje?* i *Kada?*, a završni na *Šta?* (koje može biti prošireno pitanjem *Zašto?*, *S kojim ciljem?*, *U vezi s čime?*). Iz- vor informacije daje se na početku ili na kraju. U cilju ekonomičnosti introducti- vu rečenicu s predikatom zamjenjuje nominativna rečenica, koja sadrži tri ele- menta: mjesto (često istaknuto masnim slovima), vrijeme, izvor: „**BUDIMPE- ŠTA**, 18. avgusta (Tanjug)“ – Dunavski talas 2002. Zatim dolazi rečenica kojom se prenosi osnovna informacija: „Na svom gornjem toku kroz Mađarsku Dunav je jutros počeo da opada, a vođeni talas se približio Budimpešti, saopštio je na Radio Košutu portparol Državne uprave za borbu protiv katastrofa Tibor Dobšon (Dobson).“ Ovakvi tekstovi često se nastavljaju parafriziranjem neke izjave, sta-

va, mišljenja: „*Prema rečima Dobšona*, nizvodno od mađarskog glavnog grada ne preći opasnost od poplava, jer reka tu ulazi u široku ravnicu i usporava tok.“ Zatim slijedi sopstveno zapažanje: „Najkritičnije je trenutno na području između Estergoma i Budimpešte, gde i dalje važi treći, najviši stepen pripravnosti.“ Citi- ranje može da slijedi odmah iza podataka o mjestu, vremenu i izvoru: „**NOVI SAD**, 18. avgusta (Tanjug) – *Prema najavi republičkog ministra za saobraćaj Marije Rašete-Vukosavljić*, u naredne dve godine u rekonstrukciju oko 850 ki- lometara puteva u Srbiji biće uloženo oko pola milijarde evra.“ (Pola milijarde 2002). Rečenice s kvantitativnim podacima dalje se preciziraju: „Novac za re- konstrukciju saobraćajnica u Srbiji, koje povezuju Evropu s Bliskim istokom, obezbeđen je inostranim kreditima uz povoljne uslove, a američka Agencija za razvoj i trgovinu je resornom republičkom ministarstvu i Direkciji za puteve dala bespovratnu novčanu pomoć od pola miliona dolara.“.

U informativnom podstilu obilno se koristi nomenklaturna leksika (geograf- ski nazivi, patronimi, zvanični nazivi funkcija i titula) tipa *Beograd*, *Sarajevo*, *Pariz*, – *Vinston Čerčil*, *Džon Kenedi*, – *generalni sekretar Organizacije ujedi- njenih nacija*, *rektor*, *profesor*, *direktor*, *upravnik* i sl.). Za ovaj stil karakteristič- ne su skraćenice (OUN, MMF, SAD, DOS i sl.).

U PFS se ponekad inkorporiraju segmenti ili čitavi tekstovi AFS (komini- kei, zvanična saopštenja, izjave za javnost, konferencije za štampu, koji se speci- jalno pripremaju za sredstva masovnog informisanja). Tipično saopštenje poči- nje podatkom o mjestu i vremenu: „Beograd, 14. 08. 2000“ (Saopštenje 2000). Slijedi naslov napisan velikim masnim slovima i izdvojen u poseban red: **SAOP- ŠTENJE**. Zatim dolazi informacija o okolnostima u kojima je nastao dati tekst, s tim što se prvo daje informacija o **a)** organu, tijelu ili ustanovi koja ga je sači- nila, vremenu i **b)** mjesto pisanja („Na sastanku Demokratske opozicije Srbije, održanom 14. avgusta 2000. godine u prostorijama Saveza za promene predsed- nici stranaka, koalicija i pokreta DOS-a“), da bi prelazak na centralni dio saop- štenja bio izvršen predikatskim dijelom koji se završava dvotačkom (*odlučili su da:*). Ako se radi o kompleksom problemu, suština saopštenja se daje segmentar- no u numerisanim pasusima:

1. Kampanja Demokratske opozicije Srbije počinje u petak, 1. sep- tembra 2000. godine svečanim preuzimanjem obaveza i prihvatanjem iz- borne političke platforme kandidata Demokratske opozicije Srbije za predstojeće izbore

2. Centralni izborni štab formira izborne štabove DOS-a u svim iz- bornim jedinicama u Srbiji

3. Akcija prikupljanja milion potpisa za predsedničkog kandidata DOS-a Vojislava Koštunicu počne danas

Na kraju dolazi informacija o autoru: „Demokratska opozicija Srbije“.

U introduktivnoj rečenici izjave za štampu ili javnost pojedinca ponekad se ukazuje na povod ili razlog za pojavu datog teksta: „Povodom polemike izazvane u javnosti oko mitinga stranaka demokratske opozicije zakazanog za 14. april 2000 godine, u ime Saveza za promene želim da izjavim sledeće: [...]“ (Batić 2000). U nastavku dolazi suština izjave: „SZP će sa svoje strane učiniti sve da miting 14. aprila maksimalno uspe i da označi početak novog puta na političkoj sceni, na čijem će kraju biti slobodna i demokratska Srbija.“.

17. Drugi podstil – analitički ima za cilj da predstavi, ocijeni, prokomentariše neku pojavu te se odlikuje blagom formom izražajnosti i slikovitosti. Novinarske analize su, međutim, veoma različite – od suhoparnih pa do stilski upečatljivih. Evo kako počinje jedan takav tekst posvećen privrednim teškoćama u Južnoj Americi: „Ekonomska kriza, koja je nedavno potresla Argentinu, prenela se na Urugvaj, a potom na Brazil. Sad je strah od bankrota banaka zahvatio Boliviju, najsiriomašnju zemlju južnoameričkog kontinenta, koja i inače stalno grca u sopstvenim krizama, pa joj uvezene dođu kao suvišna i nepravedna kazna božija.“ (Spasavanje 2002). Slijedi dio u kome se koristi raznorodna i ekspresivna leksika, odnosno slikovita sredstva: (1) „U Sjedinjenim Državama [...] kriza je [...] najpre izazvala gnev [...], potom *češanje po glavi* i, najзад, odluku o selektivnoj pomoći [...]“, – (2) „Tada postoje dva prioriteta: spasavaju se životi onih *ranjenika* koji će se najpre oporaviti i osposobiti za dalju borbu i onih čija uloga može da bude značajnija za uspešno ratovanje. Brazil je na južnoameričkom kontinentu kombinacija obe takve vrste *pacijenata*.“, – (3) „Što se tiče druge dve zemlje, čija je kriza prethodila brazilskoj, jedna od njih je dobila *šargarepu*, a druga pretnju *štapom* i obećanje *šargarepe*.“ U analitičkim tekstovima često se koriste umetnute rečenice i konstrukcije konstatirajućeg karaktera: (a) „A SAD, *kao što je poznato*, ne vole levičare na vlasti u svom komšiluku.“, – (b) „Krizu su, *kao i u Argentini i Urugvaju*, pored ostalog prouzrokovale i produbile ubrzane ekonomske reforme na kojima insistiraju MMF, Svetska banka i SAD.“, – (c) „Kako zemlja, *sa tim obezvređenim realom*, i dalje uvozi 80 odsto potrebnog žita, porasla je cena hleba.“, – (d) „Već sam pogled na mapu dovoljan je za utisak da se radi o krizi regiona, jer se Brazil i Argentina, dve najveće zemlje na kontinentu, graniče među sobom, ali i sa Urugvajem i Bolivijom.“ Često se umeću antroponimi: „Jedan od njih, *Inasio Lula da Silva*, dobija frenetične aplauze na mitinzima kad kritikuje sadašnju vlast [...]. Ni ovaj podstil ne može bez šabloniziranih izraza tipa *u jeku kampanje*, *što se tiče* i sl.“

Analitički podstil je blizak naučnom načinu izražavanja, ali se odlikuje mekšom i redukovanom argumentacijom, naznačenim pretpostavkama („dovo-

ljan je utisak da se radi o krizi regiona, *moglo bi se reći* da kriza već potresa, neposredno ili posredno, Južnu Ameriku u celini“), nepotpunim citiranjem (a) bez navodnika („Pol O' Nil, američki ministar finansija, najpre je rekao da neće biti finansijske pomoći za Brazil, Argentinu i Urugvaj“ – „ekonomski analitičar Bi-Bi-Sija *uporedio je* potez američkog ministra finansija sa hitnom odlukom vojnog hirurga u ratnim uslovima“), (b) s navodnicima („Urugvaj je od strane američkog ministra finansija pohvaljen za *'zdravu ekonomsku politiku'*“), izostavljanjem bibliografskih podataka. Što je argumentacija blaga razlog nije u nedostatku želje da se pojava objektivno do kraja sagleda, već, prije svega, u masovnom recipijentu koji nije ni spreman, ni voljan, ni željan da dobije dug, složen i komplikovan analitički tekst. Osim toga, novinski tekst ne daje mnogo prostora za širu argumentaciju, obrazlaganje i dokazivanje. Stoga, umjesto potpunog analitičkog sagledavanja, teži se ubjedljivosti. Nedostatak stroge naučne argumentacije ne smeta masovnom čitaocu, on to ne primjećuje niti očekuje. Iz tih razloga druga bitna osobina naučnog teksta – sagledavanje uzročno-posljedičnih odnosa ovdje manje dolazi do izražaja. To se odnosi i na logično ulančavanje informacije. Ono što analitički podstil približava naučnom stilu – jači stepen terminologičnosti i veća upotreba usko stručne leksike udaljava ga od informativnog podstila (u kome preovladava opšte razumljiva terminologija), a pogotovo književnopublicističkog (u kome je terminologija potpuno na periferiji). S druge strane, on ima više nego informativni podstil osobina književnopublicističkog, prije svega emocionalnost i ekspresivnost. Time se, međutim, razlikuje od strogo naučnog podstila. Razlog je u tome što se takvim tekstovima autor ne obraća stručnjacima za datu oblast, nego svim potencijalnim čitaocima pa se u cilju izazivanja interesovanja, lakšeg i upečatljivijeg razumijevanja smanjuje naučnost, a pojačava ekspresivnost, ali ne toliko da prilog preraste u književnoumjetnički. Analitički podstil je dalek od strogog naučnog i udžbeničkog podstila, a vrlo blizak naučno-popularnom. Osnovno što ih zbližava jeste popularizacija nauke. Pri tome dolazi do tolikog prožimanja dvaju podstilova različitih funkcionalnih stilova da je ponekad teško utvrditi da li se radi o analitičkom podstilu PFS ili naučno-popularnom podstilu NFS. Težinu razgraničenja opterećuje činjenica da se oba realizuju u gotovo istoj periodici – specijalizovanim časopisima posvećenim užim oblastima (ekologiji, osvajanju kosmosa, korišćenju energije, ekonomskim pitanjima i sl.). Međutim, popularizacija koju vrši novinar i naučnik se razlikuje: prvi mora da se izdigne iznad svog prosječnog znanja i znanja masovnog čitaoca, a drugi je prinuđen da se spusti s naučnih visina na nivo masovnog čitaoca, slušaoca i gledaoca. Objedinjuje ih jedno – ograničenost: novinar je „univerzalni neznalica“ (po pravilu, poznaje sve pomalo, ali ništa temeljno), a naučnik „specijalizovani neznalica“ (u principu je stručnjak samo za jednu oblast). Kad je u pitanju masovni konzument, novinar mu je bliži, jer je profesionalno na njega upućen, dok je naučnik dalji budući da mu nije tipični sagovornik i da mu se samo u nekim situacijama obraća. Za analitički podstil idealno rješenje je objedi-

njavanje jednog i drugog, što se često dešava u novinama, na radiju i televiziji. Do toga obično dolazi kada je neophodno stručno prokomentarisati neki naučni problem (otopljanje klime, pomračenje sunca, rast inflacije, opadanje nataliteta, reforma pravopisa i sl.). Jedan od najpogodnijih žanrova za takvu novinarsko-naučnu simbiozu je intervju. U njemu novinar započinje komunikaciju, stvara okvire i kreira strategiju analiziranja. S druge strane, naučnik daje suštinski dio informacije i predstavlja glavnog učesnika komunikativnog čina. Tako dolazi do spoja nauke i publicistike, do kompromisa naučnog osmišljavanja i novinarskog predstavljanja, do približavanja i neutraliziranja ortodoksnih osobina dvaju FS pa nastaje mješanac – stil koji nije ni čisti PFS ni čisti NFS.

18. Sličnu situaciju imamo u književnpublicističkom podstilu, koji se pojavljuje u reportažama, putopisima, feljtonima i sl. (malim literarnim formama s visokim stepenom jezičke individualizacije). Sličnost je u tome što se i ovdje novinar približava autoru drugog FS, ovog puta KFS. Ovdje se novinar izdiže iznad žurnalističkog izražavanja i ulazi u vode estetskog osmišljavanja događaja i pojava, čime dolazi na ravan proznih pisaca. U toj funkciji može da se nađe sam književnik, ali i on mora da napusti uobičajene visine i da se prilagodi masovnom čitaocu. Recimo, reportaža može da počne rečenicom koja je neuobičajena za informativni i analitički žanr – uskličnom rečenicom: *Kako je samo dosadno u podmornici!* (Petrović 2000). Reportaža se može nastaviti dužom i složenom rečenicom kojom se iznose vlastita osjećanja, ocjene, razmišljanja, komentari i u kojoj dolazi do preplitanja dijaloga i monologa, nominacije i apelacije, prvog lica jednine (neprikriivenog „ja“ kao znaka nečeg neposredno doživljenog) i prvog lica množine: „Na otvorenom moru, pošto smo dugo plovili stojeći na uskoj palubi, zapravo krovu, gornjem delu ili kako se već zove to na čemu može da se stoji na podmornici pre nego što zaroni... negde tamo, rekli su nam: 'Izvolite, gospodo!', i mi smo se kroz otvor, uži od onog koji vodi u šahtove, spustili niz metalne prečage u P913, zauzeli mesta na uskim klupama, komandant je izdavao komande, članovi posade su ih ponavljali kao jasan odjek, i samo se to čulo, onda smo pričali... mala je to podmornica, i kad se neko od posade pomerao metar napred ili nazad: 'dobro je, ostanu tu', ili: 'još malo ka krmi': provlačio se između naših kolena, pa smo posle opet pričali, i ja sam jednom pitao komandanta, oprezno, da se ne uvredi i pomisli da mislim da su spori i neuvezbani kad sve to toliko traje... pitao sam: 'Gospodine kapetane fregate, koliko traje priprema za zaronjavanje... mislim, kad ćemo mi...?'“ (Petrović 2000). Slijedi dijalog bez navođenja učesnika: „Mi smo već na dnu.“ – „Mislite, zaronili smo?“ – „I legli na dno.“ U reportaži se koriste slikovita sredstva pa se *podmornica* naziva *klackalicom* („Takvu *klackalicu* kapetan fregate Nenad Bolmanović, naš komandant, zapovednik P913 spustio je na morsko dno tako da nismo osetili.“). Kao i početak, kraj je ekspresivno obojen: „Danas je Sveti Nikola, zaštitnik putnika po vodi, valjda i o podmorničarima brine... Pa nek se sete on i ljudi, a Bog šta da...“

Za reportaže je karakteristično da često imaju neobične naslove tipa *Red pršute, red slanine...* (Trmušić 2001), „*Kondom baler*“ bez granica (Mihajlović 2001).

19. Enigmatski podstil ima trafarentu strukturu s nominativnim jedinicama u osnovnim gramatičkim oblicima (nominativu i infinitivu) i gotovo bez sintakse. Slovni kôd se pojavljuje u jednom dijelu takvog sistema.

20. U stripovima se monološka (autorova) linija daje u grafičkom kodu, a dijaloška (govor junaka) u slovnom, što znači da ovaj stil ima funkciju prenošenja dijaloga i obično dolazi iznad crteža.

21. Leksička struktura. PFS odlikuje osobena polisemija, sinonimija, antonimija, homonimija i paronimija. Izbor leksičkih sredstava je, u odnosu na KFS, dosta ograničen i manje raznolik.

22. Publicistička polisemija varira od žanra do žanra i mnogo je manje izražena od književnoumjetničke. Višeznačnost traži širinu, što joj (za razliku od KFS), ne pruža PFS. Novinarski tekstovi su relativno mali i oni traže jasan, precizan izraz, izraz bez dvosmislenosti. Informativni žanrovi pružaju najmanju mogućnost za polisemantizaciju. Oni posjeduju visok stepen unifikacije i šablonizacije. Stoga se polisemija svodi na najmanju mjeru. Analitički prilozi su duži i jezički raznovrsniji, ali ne toliko da bi ova leksička pojava bila više zastupljena. Najbogatiju višeznačnost imaju književnpublicistički podstil (reportaže, feljtoni, putopisi i sl.). Leksema koja najviše odražava osnovnu temu obično predstavlja monosemičnu jedinicu. Takva je, recimo, riječ *poplava* u izvještajima tokom avgusta 2002. godine o ogromnim padavinama i njihovim katastrofalnim posljedicama. Recimo, jedan od naslova gradio se na polisemiji: „*Poplava odnela milijarde*“ (Poplava 2002). Višeznačnost posebno dolazi do izražaja u satiričnim i humorističkim žanrovima. U njima se, između ostalog, primjenjuje postupak zasnovan na konfrontaciji različitih značenja. Up.: „*Doktor prima – i šakom i kapom!*“ (Mehmedbašić 1981: 55). Ponekad se radi o korijenskoj polisemiji tipa *nabacivati* – *baciti se*: „Boju *nabacuje* na jednom splavu, a kada joj postane vruće, *baci se* u talase.“ (Dama 2002).

23. Po upotrebi sinonima izdvaja se književnpublicistički podstil (reportaže, feljtoni i sl.). U ostalim podstilovima (informativnim i analitičkim) sinonimizacija je dosta ograničena: upotreba arhaizama, kolokvijalizama gotovo da je isključena, prije svega zbog toga što ovi podstilovi imaju osnovnu funkciju da informišu, a ne da djeluju (ako i postoji perlokucija, ona je u formi agitacije i propagande). Zbog takve ograničenosti i novinarske pasivnosti u estetizaciji izraza ponavljanja su česta, npr. (1) „Eksplzivna naprava *pronađena* je jutros ispred glavnog sedišta fabrike automobila 'Fijat' u Milanu, a još jedna slična bomba *pronađena* je i ispred sedišta.“ (Pronađena bomba 2002), – (2) „Zaječarsko selo Šljivar već duže nema *strelca*, dok su u pojedinim mestima *strelci* radio-stanica-ma bili obavešteni o *nevremenu* dva sata ranije, ali kad je *nevreme* počelo, nisu

delovali [...] *Prema* njegovim rečima, raketama se ne može gadati *prema* granicama, ali su to uglavnom brdoviti krajevi, na kojima i nema useva.“ (Streličić 2002). Koji put dolazi do kontaktnog ponavljanja: „U selu Gornje Stopanje u Opštini Leskovac ubijena je lisica kod koje je Nacionalni institut za veterinu dobio pozitivne nalaze na *besnilo*. *Besnilo* je uzrokovano 12. avgusta ove godine, a Ministarstvo poljoprivrede i vodoprivrede je donelo rešenje s merama za sprečavanje daljeg širenja ove zarazne bolesti.“ (Besna lisica 2002). Iako priprema kraćih vijesti ne zahtijeva mnogo vremena, u njima se previše ne teži raznovrsnosti. Recimo: „Ministar za privatizaciju Srbije Aleksandar Vlahović *izjavio* je da je u planu da investicioni tender za ‘Beopetrol’ bude objavljen krajem septembra ili početkom oktobra. Vlahović *je izjavio* današnjem ‘Glasu javnosti’ da je privatizacija pomerena dok se ne izmeni Uredba o prometu nafte i naftnih derivata, tako da za kupca ‘Beopetrola’ bude atraktivan ulazak na ovo tržište, a da istovremeno ne bude ugrožena stabilnost postignuta uvođenjem te uredbe i ne bude podstaknut šverc.“ (Tender 2002).

Međutim, u dosta slučajeva nastoji se izbjeći nepotrebno ponavljanje. Recimo, u jednom članku konstatuje se da je predsjednik *izjavio*, zatim da *je istakao*, a potom *ocijenio*, da bi na kraju *rekao* (iscrpivši mogućnost dalje sinonimizacije, novinar posljednji sinonim upotrebljava još tri puta) – Reforme 1982. Ponekad se u jednoj sintagmi član **A** ponavlja, a član **B** sinonimizira, npr. „Postoje *slaba* (**A**) *mesta* (**B**) u sistemu odbrane od poplava. *Slabe* (**A**) *tačke* (**B**) su, na primer, objekti na nasipu, prelazi, cevovodi.“ (Slabe tačke 2002). Ima dosta primjera kada autor uspješno eliminiše ovu stilsku grešku (dobar novinar uvijek nastoji da izbjegne monotoniju, da se ljepše i slikovitije izražava). Recimo, u uvodnoj rečenici jednog priloga upotrebljava se u istom značenju *ubiti* i *lišiti života*: „Zdravko Drvar (50), nezaposleni inženjer, *ubio* je juče suprugu Ljubicu Drvar dok je spavala, zatim pokušao da *liši života* kćeri Dubravku (19) i Anu (17), da bi se na kraju obesio.“ (Ubio suprugu 2002). Dolazi variranje imenicama *supruga* i *žena*: „Kako se nezvanično saznaje od istražnih organa koji su sproveli uviđaj u kući u Ulici cara Dušana 35a, Zdravko *je supruzi*, inače nepokretnoj *ženi*, naneo povrede glave čvrstim predmetom, a ona *je*, i pored ukazane medicinske nege, premislula u beogradskom Urgentnom centru.“ Slijedi imenica *napad* i glagol *ustremiti se*: „Nakon *napada* na ženu, Zdravko *se ustremio* na kćeri i povredio ih istim predmetom, pretpostavlja se oklagijom.“ Zatim se konstatuje da je jedna kćerka *zadobila povrede*, a druga *povređena*: „Dubravka *je zadobila* teže telesne *povrede* koje nisu opasne po život, dok *je* Ana *povređena* lakše, ali *je* ipak zadržana u kikindskoj bolnici.“ Hronikalne informacije i izvještaji u kojima se na malom prostoru nešto nabraja posebno traže raznovrsnost. Tabloidi njeguju način pisanja. Njima se potencira kratkoća i informativnost. Ovako je, recimo, 80-ih godina opisan ljetni odmor i aktivnost popularnih ličnosti: „Mija Aleksić *se odmara* u Vodicama kod Šibenika. Tereza Kesovija i dalje *krstari* Jadranom [...] Miro Ungar *proba* specijalitete Poreča. Zvonko Špišić *je* sa porodicom u Baškoj na

otoku Krku. Elvira Voća sa suprugom Stjepanom Mihaljincem *zabavlja* prijatelje na Pagu. Dušan Džamonja igra saha u Vrsaru. Eva Ras *pobrala simpatije* u Domu omladine u Beogradu. Čazim Sadiković, Nedžad Esadović i ‘Elan’ *pjevali* brigadirima u Mostaru. Milan Šobić *trenira glas* na turneji po Bosni [...] Drago Diklić *je* u Poreču. Ivan Hetrih u Delnicama. Fadil Toskić *oduševio* Makedonce na svojoj turneji [...] Mario Faneli *upražnjava večernje šetnje* sa sinom i suprugom u Maslenici. Milja Vujanović za rane zore *vozi bicikl* oko Hotela ‘Jugoslavija’ u Beogradu, Veljko Guberina *je* u hotelu ‘Risnjak’ u Delnicama, *odmara se* od Zenice i priprema za Doboj.“ (Gdje su 1982: 1).

24. U PFS preovladava stilski neutralna antonimija. Recimo: „Među prvih deset Belgijanka Kim Klajsters *nazadovala* je za jedno mesto, dok je njena zemljakinja Žistin Enan *napredovala* za jednu poziciju.“ (Peta na svetu 2002). Kontrast koji nastaje u spoju riječi suprotnih značenja služi kao sredstvo za potenciranja sadržaja priloga. Up.: „Kiše *dolaze* – štednja *ostaje*“ (Oslobođenje 1981). Ekspresivna antonimija velikim se dijelom realizuje u naslovima – segmentu novinarskog teksta koji ima veliku ulogu u privlačenju čitačeve pažnje i ukazivanju na osnovni sadržaj priloga: „Hrana *jeftinija*, život *skuplji*“ (Vuković 2002), „Bujica *načela*, led *dotukao*“ (Bujica 2002). Posebno je interesantna grafička antonimija, koja nastaje uvođenjem zagrada u tkivo riječi: „Mi (*ni*)*smo* na strani žene“ (Književna reč 1981: 24). U naslovima ponekad dolaze kontekstualni antonimi: „Jedan *snima*, ostali *kupuju*“ (Oslobođenje 1991: 4).

25. Upotrebom homonima i paronima nastaje igra riječima tipa: „Brane će je dva da nas *odbrane*.“ (Mirković 2002). – „On *je radio* i *zaradio* za radio.“ – Na kosi kosa kosi. – *Utopila se utopija*. (Mladenov 1980: 188). Pojavom neželjene paronimije dolazi do znatne promjene smisla. „Osobito su opasni takvi ‘paronimi’ u ozbiljnim, zvaničnim ili političkim tekstovima [...]“ (Mladenov 1980: 189).

Do druge vrste dvosmislenosti dolazi u rečenicama čiji se pojedini dijelovi mogu odnositi i na anteriorni i na posteriorni iskaz: „Oni koje suša prethodno nije ugrozila *posljednjih dana* trpe strahovite udare letnjih poplava i nezapamćenog nevremena.“ (Bujica 2002).

26. Leksičko-stilska slojevitost PFS je žanrovski determinisana i ograničena. U informativnim žanrovima stilski obojene lekseme (kolokvijalni, žargonski, arhaični, dijalekatski i sl.) spadaju u potpuno nespecifične jedinice. U tekstovima takvog tipa gotovo da postoje samo dva leksička sloja – neutralni i terminološki. Osnovni dio posljednjeg sloja čini društveno-politička terminologija tipa *politika*, *partija*, *država*, *društvo*, *parlament*, *ustanova* i sl. Informativni žanrovi toliko su standardizirani da se za svaki od njih veže određena semantička i tematska grupa, izrazi i klišeji tipa *izjavio je*; *ističe se*; *kako piše*; *izdato je saopštenje*; *kaže se u saopštenju*; *javlja agencija*; *navodi se*; *saznaje se* (Oslobođenje 1982: 4, 5, 16). Analitički žanrovi imaju veće mogućnosti za pojavu stilski markiranih rije-

ci, međutim, ni oni ne predstavljaju tipično obilježje takvih tekstova. Tačnije, sve zavisi od toga kakav ton ima analiza: da li je oštar, umjeren, pomirljiv, neutralan i sl. U svakodnevnim analizama međunarodnih, unutrašnjih, privrednih, kulturnih i drugih događaja preovladava umjerenost i dolazi do pokojeg „iskakanja“ iz ustaljenog načina kazivanja, recimo: „Sada je sasvim sigurno samo to da je akademski slikar Branko Šotra znao o čemu je riječ. Dva dana prije otkrivanja sumnjive biljke, on je *zbrisao* u London [...]“ (Janić 1981: 12). Stilski markirana leksika se obično pojavljuje u komentarima koji se odlikuju oštrinom, pogotovo ako se unosi emotivna nota ili izraz dobija stilski tonalitet (visokoparnost, ironičnost, korničnost i sl.).

27. Pojedini aktuelni komentari mogu biti prepuni kolokvijalizama. Up.: „Samo u sportu *frknulo* je 700 milijardi dinara [...]; Klupski moćnici *vucaraju* desetine tisuća dolara po džepovima [...]; *banče* sa sucima i kontrolorima [...]; da jednog dana dočekaju 28. rođendan i *strugnu u svijet*; znanost je *kuburila* [...]“ (Tendžera 1982: 20-21). Oštrinom jezika i upotrebom raznorodne leksike odlikuje se stil pisanja mnogih novinara i publicista. Recimo: „[...] Ljevica [...] nije bila u stanju izbaciti iz sebe [...] sve ono što se kroz silno vrijeme sa svih strana *šljeglo* i sabralo uz vlast i oko kazana [...] oko kojeg se *nakotio nakot prištapskih lešinara, leziljebovića* i dvorske *kamarile*, koja pase i pase, brsti i brsti, glođe i glođe.“ (Babić 1991: 14). Jedan od tipičnih primjera je stil izražavanja Tanje Torbarine. On se odlikuje originalnošću, nekonvencionalnošću i stilskom raznovrsnošću. Up.: „Ja sam humanist. I zato me jako brine di će odsad živit Stipe Šuvar. Najbolje mu je da *mazne* neki *avijon*. I leti okolo. Možda mu se neka daleka zemljica smiluje. I u njoj ne smije živit nijedan hrvatski čovjek, srpski čovek, crnogorski čovijek, makedonski čovek i slovenski človek, jer bi Šuvar u tom slučaju loše prošao. Postoji i mogućnost da Šuvar stalno lebdi negde u balonu. Tak se izdigne iznad problema u zemlji koje je lično *zakuvo*. A malo je *falilo* da u zadnji čas opet *zakovrne* svoje mišljenje pa da ga uzmemo na dohranu u Hrvatskoj.“ (Torbarina 1990: 314-315). Stil ove novinarke je izrazito asocijativan i često prožet erotičnošću. Npr.: „Ako se bude mislilo drugačije, to je podrivanje autoriteta najvišeg organa. To znači da male organe mož zezat i u njih sumnjat, a u velike organe nikako. Veliki organ je u interesu države. A mali nije. Ako ugled velikog organa opadne, ispada da si ti sam kriv. A veliki organ ne.“ (Torbarina 1990: 231). Autorica ponekad upotrebljava riječi koje „ne priliče“ ženi (Torbarina 1990: 305, četvrti red).

28. U oštrim, raskrinkavajućim tekstovima nastoji se upotrijebiti što „ubitačnija“ riječ. To naročito dolazi do izražaja u polemici. Njen je cilj obično dvostruk: (1) poraziti, raskrinkati protivnika i (2) ubijediti čitaoca u ispravnost svojih stavova.⁶ Pošto se u osnovi polemike nalazi konflikt, izbor riječi je u funkciji

top sukoba, što znači da će se birati stilski jače, upečatljivije riječi. Taj izbor toliko je širok da se ponekad čini da nema izraza koji se ne bi mogao upotrijebiti (uključujući i one najvulgarnije). Evo primjera: „Petrović piše loše, *škrabara* bez šarma i *škrabeta* bez one misaone koncentracije; – u tolikoj su ga meri raspane tile; – oni ne vole da *kaišare*; – kako bi se posle mogao pravdati što ga je kamdžija, misleći da je raga, koja odbija da *drklja* teret kojim je pretovarena; – to priznanje me je ushitilo; – on *okida* po tri pisma mesečno; – dok je pismopisac iz SFRJ *škrabucuo*; – iz nesposobnosti da *kresne* svoju istinu; – zar bi se inače toliko ostrvljivali na Šuvara; – *striptiznuti*, tako reći, i stavljeni goli pred čitaoca; – ne *molestirajući* pri tom našu štampu; – pokušavao da *iscepa* Šuvara; – šta je ta desnica da *okine* i *nadrlja*; – govorom koji se džilila.“ (Davičo 1981: 8-11).

29. U književnopublicističkim tekstovima leksička slojevitost najviše dolazi do izražaja. Njihovi autori nastoje što ljepše, sugestivnije i upečatljivije izraziti misao pa se izboru poklanja velika pažnja. Upotreba raznorodne leksike je karakteristična za stil reportaže, npr.: „Domaćin Dane Bilić *donio* je svoju *sijedu glavu* u livanjski sud [...]; [...] a dorata neka vodi sebi, *dabogda mu stekao krila*, ko Šarac Kraljevića Marka [...] U času kada je *planula* puška, cestom je prolazio autobus [...]“ (Gotovac 1981: 6). Široku palitru stilski obojenih riječi tipa *opanj kati*, *piškiti*, *tornjati se*, *dreknuti*, *ustuknuti*, *zapalacati* i dr. daje reportaža Komšijska ljubav (Nedeljković 1981: 11).

30. Na ovome planu jedan žanr izaziva pažnju – to je dnevnik. U najširem smislu radi se o hronološkom bilježenju događaja koji su se desili ili se dešavaju. Dnevnički zapisi mogu dolaziti kao žanr AFS (zvanično registrovanje događaja), žanr NFS (naučno zapisivanje promjena prilikom eksperimentisanja), žanr KFS (umjetničko bilježenje realnih ili izmišljenih događaja) i žanr PFS (nezvanično hronološko registrovanje). Publicistički dnevnik se razlikuje od administrativnog neoficijalnošću, od naučnog subjektivnošću, a od književnog blagom estetičnošću. Takav tekst nije službeni dokument namijenjen strogo određenom korisniku (AFS), nije popis eksperimentalnih radnji za naučnu analizu (NFS), nije dnevnik pisca s visokim umjetničkim nivoom (KFS), niti su intimne zabilješke mladog čovjeka.⁷ To je, u stvari, sukcesivno notiranje nečeg što se pojedincu dešavalo kao tipično, neobično, važno i(li) poučno.

Jedan od najboljih primjera je Dnevnik iseljenika (Dnevnik 2000). Stil ovog teksta odlikuje se izrazitom emocionalnošću pa stoga obiluje ekspresivnom leksikom, ponekad najniže tonalnosti (vulgarizmima). On ima 13 pasusa, od kojih svaki počinje datumom. Po sadržaju i tonu izlaganja može se podijeliti na pet cjelina.

⁶ Više o ovome žanru v. Tošović 1988b.

⁷ Ovdje ne uzimamo u obzir televizijski i radio dnevnik.

Prvi dio (pet pasusa) nazvali bismo euforičnim: autor je oduševljen, srećan je i pun optimizma.

12. AVGUST: Uselili smo se u našu novu kuću u Kanadi. Tako sam uzbuđen. Ovde je tako lijepo. Planine su prekrasne. Jedva čekam da ih vidim prekrivene snijegom.

14. OKTOBAR: Kanada. To je najljepša zemlja na svijetu. Lišće je poprimilo sve one divne nijanse žute i narandžaste boje. Vozio sam kroz prirodu i vidio par jelena. Tako su graciozni, to su najljepše životinje na svijetu. Ovo mora da je raj. Volim Kanadu.

11. NOVEMBAR: Dan sjećanja (kanadski državni praznik). Lov na jelene će početi uskoro. Ne mogu da zamislim da neko može ubiti tako divnu životinju. Nadam se da će uskoro snijeg. Tako je divno.

2. DECEMBAR: Noćas je pao prvi snijeg. Ustao sam i vidio sve pokriveno bijelim pokrivačem. Izgleda kao najljepša razglednica. Izašli smo na polje, očistili stepenište i prilazni put, a onda se grudvali (ja pobjedio). Kad je prošla grtalica, morali smo ponovo da očistimo kapiju. Koja divna zemlja. Volim Kanadu.

Završni pasus ovog dijela nosi blagu upozoravajuću notu, ali njegova posljednja rečenica opet vraća u prethodno raspoloženje.

12. DECEMBAR: Noćas opet snijeg. Opet prošla grtalica i zatrpala kapiju. Ovdje je zaista prekrasno.

Drugi dio je vrlo kratak (jedan pasus). On pravi prelaz na novo stanje pa ga možemo nazvati otrežnjavajućim. U njemu i počinje da se javlja ekspresivna leksika.

19. DECEMBAR: Noćas opet snijeg. Nisam mogao izvesti auto da idem na posao. Ovde je zaista divno, samo sam malo umoran od lopatanja. Opet *jebena* grtalica.

U trećem dijelu dolazi do potpunog pada raspoloženja, izliva negativnih emocija i pojačane upotrebe „ružne“ leksike. Stoga ćemo ga nazvati konsternirajućim.

22. DECEMBAR: Ovo bijelo *govno* opet padalo cijelu noć. Dobio žuljeve od lopatanja i leđa me bole. Ovaj *majmun* sa grtalicom kao da se krije iza ćoška i samo čeka da ja očistim ispred kapije. *Šupak*.

25. DECEMBAR: Sretan *jebeni* i *usrani* Božić. Još malo *usranog* snijega. Ako mi ikad padne šaka ovaj *peder* što vozi grtalicu, ubiću ga. *Mater im jebem*, što ne posipaju više soli po cesti pa da se prije otopi.

Četvrti dio ima emocionalni nivo prethodnog, ali uz notu mirjenja sa situacijom pa se može označiti kao rezignirajući.

27. DECEMBAR: Noćas opet snijeg. Ne izlazim već tri dana, sem što čistim snijeg kad god prođe grtalica. Ne mogu nigdje ići, auto se zaglavio u brdu snijega ispred kapije, a i hladno je. Kažu da će noćas pasti novih 30 centimetara tih *govana*.

28. DECEMBAR: Prognoza je bila loša. Bilo je pola metra. Ako ovako nastavi neće se otopiti do ljeta. Grtalica se zaglavila i taj *šupak* došao kod mene da traži lopatu. Rekao sam mu da sam već slomio šest lopata, čisteći ta *govna* sa vrata, što ih je on *nabio* i zamalo da sam mu je slomio od glavu.

4. JANUAR: Najzad izašao iz kuće. Otišao do prodavnice da kupim nešto hrane i kad sam se vratio udario kolima jelena. 3000 dolara štete na kolima. Te *jebene* nemani trebaju biti ubijene. Svugdje ih ima. Što ih lovci ne pobiše jesenas...

3. MAJ: Odvezao kola kod mehaničara. Nevjerovatno koliko su zardala od *jebene* soli što je posipaju svuda.

Posljednji, peti ima epiloški karakter jer daje izlaz iz situacije sa kojom se autor nije mogao pomiriti.

28. MAJ: Selim na Floridu. Ne mogu zamisliti kako neko normalan može živjeti u toj *jebenoj* Kanadi.

31. Žargonska leksika i šatrovački govor su uglavnom ograničeni na književnopicistički podstil. Oni imaju više šansi da se pojave na radiju i televiziji zbog toga što se radi pretežno o govornoj komunikaciji. Jedan takav slučaj se ovako opisuje: „Voditelj kontakt-emisije na III kanalu TV SA doveo je kao gosta popularnog sarajevskog glumca mlađe generacije [...]. Slušalac koji se javio da postavi pitanje, pozdravio ga je na sljedeći način: *Vozdra, Đuro, ša mai?*, da bi mu on odgovorio: *Vozdra, maine štani!*“ (Šito 1991: 2-3). Ako bi se tražio primjer u kome je žargon najviše došao do izražaja, opredijelili bismo se za humorističku emisiju „Top lista nadrealista“ Televizije Sarajevo (1989–1992). Ona je imala realističke teme, a nadrealističku realizaciju. Pri tome se tako snažno mijesao žargon sa urbanim govorom da je teško bilo odrediti šta pripada jednom, a šta drugom. Na žargonu se gradila čitava serija, on joj je davao šarm i popularnost. U njoj su korišćeni izrazi tipa *koprčiti se* (Nemoj mi *se koprčiti*), *kontati* (Znaš' što sam te *kontô* pitat'?), *handiti* (Š'ta je ba? i mene je to *handilo* = uhvatio u leđima) i sl. Često je dolazilo do transpozicije vrsta riječi (Briš'i, *š'etnja!* = odlazi odavde), deglagolizacije (Ajde, *noge!* = odlazi) i sl. Nežargonske riječi podvrgavane su supstancionalnim modifikacijama tipa *ka'e* (*ka'e* da je Mađarica), *ž'ivili*, *ž'ivit'* (*Ž'ivit'* ne mogu), *puš'it'* (nema pića, nema *puš'it'*), *raspućô*

(Jož, ovaj se *rasj* 'čò), *osovah* (Ja *osovah*, smeta li?), *ras'tuž'io* (Š'to si se ba *ras'tuž'io*?), *puš'* ' (Nemoj *puš'it'*). Analitički način izražavanja je zamjenjivan sintetičkim (eliptičnim): Jož ne mogu od *s'ege* (= govoriti); Jož razlike, molim vas, *drastične* razlike; Nema *pića*, nema *pus'enja* (= ne može se, zabranjeno je piti, pušiti); Nemoj mi *priče*, nemoj *š'uplje* *priče*.

32. Što se tiče frazeologije, ona se često dovodi do ruba klišea.

33. **Morfološka struktura.** RFS se odlikuje imenskim karakterom: dok je, recimo, u KFS odnos između glagola i imenica 20% : 23%, dotle je u PFS znatno u korist imenica – 16% : 33% (Zasorina 1977). Na smanjenu upotrebnu vrijednost glagola utiču analitički i informativni žanrovi, u kojima izrazito dominira imenica. Mnogobrojni podaci ukazuju na to da je broj glagola u PFS mnogo manji nego u KFS. „Najmnogobrojniju grupu čine imenice (43,43% od broja oblika), drugo mjesto zauzimaju glagoli (22,48%), a treće pridjevi.“ (Zasorina 1966). To što u novinama raste udio imenica na račun glagola vjerovatno je povezano sa obiljem elemenata govornog jezika, dijaloških sklopova u umjetničkoj prozi, koja u većoj mjeri ima glagola, pošto oni sadrže široke stilističke mogućnosti (Solganik 1971: 68). Nepodudarnosti u upotrebi ove vrste riječi stvaraju i strukturne cjeline u okviru dvaju stilova. Kod KFS to su, u prvom redu, dijaloški i monološki sklopovi, a kod PFS naslovi, podnaslovi, rubrike i sl. U PFS znatno je smanjena upotreba ličnih glagolskih oblika (prema našem istraživanju oni su ispod prosjeka od 75% – svega 66%) pri čemu se gotovo uglavnom radi o 3. licu (u našem korpusu čak 88%, od toga 61% u jednini i 27% u množini). Kraće informacije objedinjene u manjim rubrikama gotovo isključivo sadrže 3. lice. One imaju monološki karakter, čime se eliminiše mogućnost upotrebe 1. i 2. lica te različitih vrsta obraćanja pa se može govoriti o obezličavanju kao bitnoj karakteristici, posebno hronikalnih žanrova. U informativnom podstilu PFS, kao i u dijelu analitičkog podstila, gotovo da ne postoji interverzija lica. Međutim, jedna dolazi do izražaja – autorsko „mi“. Njime se iskazuje autorova skromnost. Pošto se ne radi o zahtjevu na nivou norme, novinar sam određuje da li će govoriti u 1. licu jednine ili u 1. licu množine. Oba se načina koriste, što zavisi od autora, medija, vrste glasila, žanra, sadržaja itd. Prvo lice jednine se mnogo češće susreće u publicistici nego u umjetničkoj literaturi, što se ovako objašnjava: „Glavna je pak razlika u tome što 'ja' reportaže, feljtona, članka itd. nije stilizacija, nije autorova maska, nego, po pravilu, stvarno autorovo 'ja', to i jeste pravi autor, koji ima mogućnost da direktno i otvoreno izrazi svoj odnos prema informaciji koja se saopštava. Tome takođe doprinosi dokumentarnost događaja što se opisuju, čiji je svjedok ili čak učesnik bio autor [...]“ (Barlas 1978: 97). Publicistička djela obično imaju autorov jezički plan, a ako se i daje upravni govor, isti će L. G. Barlas, on se ne miješa sa autorovim govorom pa su elementi nepravog upravnog govora veoma rijetki.

34. Budući da je publicistika, odnosno informisanje, dobrim dijelom, okrenuta zbivanjima u najbližoj prošlosti, razumljiva je pojačana upotreba oblika prošloga vremena. U kratkim vijestima, recimo, preovladava perfekt („Vrh vodenog talasa Dunava noćas *je prošao* kroz Budimpeštu i *dospeo* u srednji deo toka ove reke u Mađarskoj.“ – Na Đerdapu 2002), ali se ponekad zamjenjuju oblikom pasiva ili kombinuje sa njim. Npr.: „NOVI SAD – Podneta je krivična prijava protiv Marine Cvrkušić (42), advokata iz Sombora, zbog sumnje da je falsifikovala saobraćajne isprave. Kako *je* u ponedjeljak *saopštio* SUP Novi Sad, prilikom rutinske kontrole saobraćaja na ulazu u Vrbas, 16. avgusta, u prtljažniku 'golfa' somborske registracije kojim je Cvrkušićeva *upravljala*, pronađena su tri para crnogorskih registarskih tablica i pisača mašina. Cvrkušićeva *je* u donjem vešu *sakrila* pet saobraćajnih dozvola, blanko overenih pečatom, i četiri kartona za međunarodnu vožnju. Pretresom njene kuće u Somboru pronađena su još tri para tablica sa crnogorskog registracionog područja i 12 blanko overenih kartona za međunarodnu vožnju.“ (Dozvole 2002). Od specifičnosti treba istaći tzv. reportersko sadašnje vrijeme. Ono je često u radio-prenosima sportskih takmičenja („Naše lijevo krilo *prodire* po sredini terena i *nabacuje* loptu visoko prema голу.“). Za PFS je karakteristična upotreba oblika sadašnjeg vrijeme za oznaku radnje opšteg karaktera, radnje bez vezanosti za pojedine vremenske segmente (prošlost, budućnost, sadašnjost). Npr., „Socijalni dijalog *je* uvek jeftiniji od konflikta i to dobro *znaju* sva tri partnera koja *učestvuju* u njemu: i država i poslodavac i sindikati.“ (Šerer 2002).

Sintaksička struktura. Za PFS je tipična logička sukcesivnost izražavanja, pojačana upotreba pasivnih konstrukcija u informativnim žanrovima, upotreba pojmovnih (faktografsko-pojmovnih) sintagmi i spojeva (*izvještaj generalnog sekretara*) u cilju sažimanja informacije, višechlane sintagme (koje ponekad sadrže i više od 40 riječi; Vasiljeva 1982: 33), logička apozicija koja se izoluje ako dobija logičko-predikativno značenje, dekomponovani predikat (*uzeti učešće, održati pobjedu*), postpozicija faktografskog predikata (na poziv... *doputovao je...*). U književnpublicističkim tekstovima rado se koristi parcelacija. U informativnim žanrovima dominira prosta rečenica, a ako se pojavi složena, ona nema mnogo zavisnih rečenica. U književnpublicističkim tekstovima česte su nominativne rečenice, kojim se zaustavlja pažnja: „*Dvorište instituta. Zelenilo i jad.* Starica u pohabanoj odeći sedi na travi. Pokraj nje 'prtljag' umotan u maramu i dve pocepane torbe.“ (Oni 2002). Za PFS je karakterističan običan red riječi. Dosta se koriste uvodne i umetnute konstrukcije („U Briselu se ta spremnost danas objašnjava ne samo solidarnošću sa pogođenim zemljama, već i željom da se, *makar i na jednom ovako tragičnom primeru*, pokaže namera EU da jednog dana realizuje izuzetno ambiciozan projekat o ujedinjenoj Evropi.“ (Posle samita 2002).